

591956310

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

09 7911 TI

TIVOLI og Georg Carlsensen

RHB

09.79 11

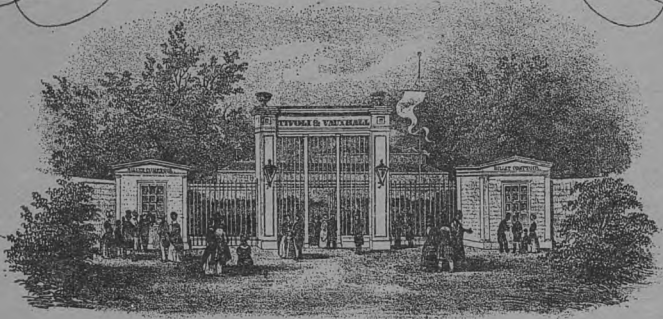
09.79 11

Ti

Ex 1

TIVOLI

ved Kjöbenhavn - de Copenhague.

établi en 1843

PAR UNE COMPAGNIE

D'ACTIONNAIRES

sous la Direction

George Carlsensson

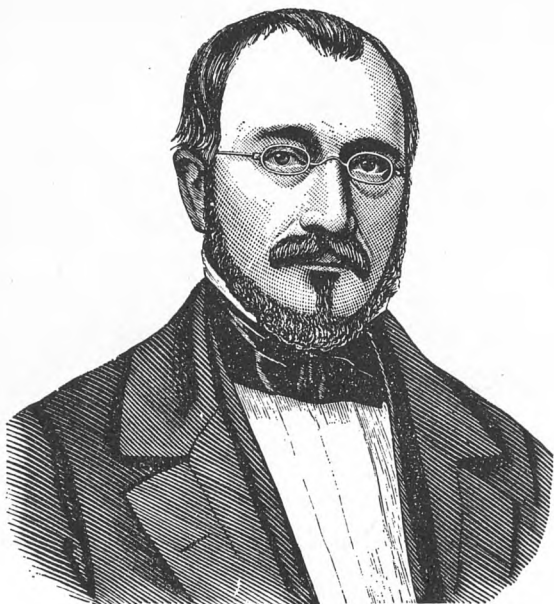
TIVOLI

og

Georg Carstensen

09.79

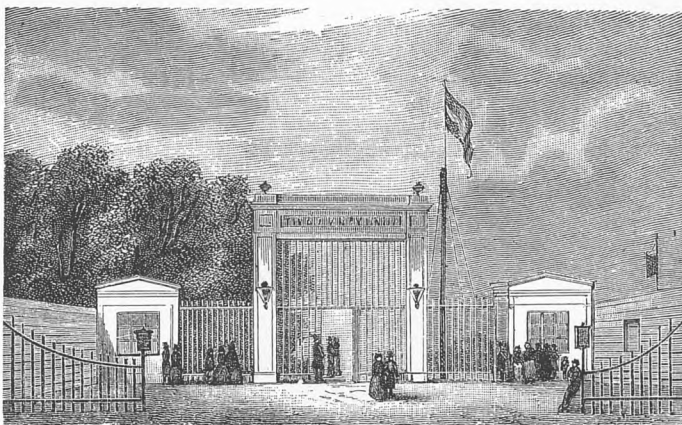
194/68

Georg Carstensen og Tivoli

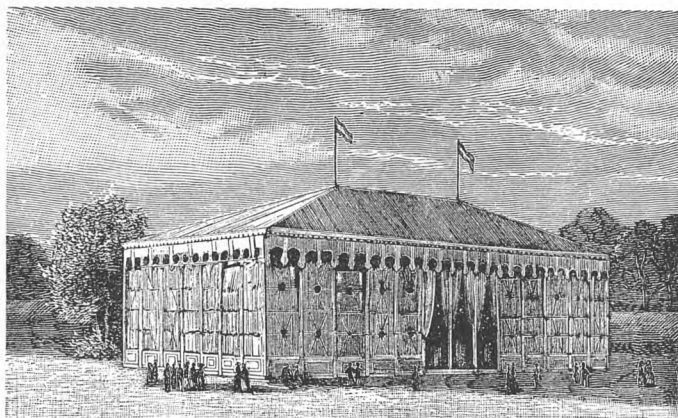
Under Sydens glødende sol, ved det blå Middelhav, ombølget af en luft, halvt europæisk, halvt østerlandsk, fødtes Tivolis grundlægger, Georg Carstensen, i Algier den 31. august 1812. Hans barneøjnes første indtryk var eksotiske scenerier og lette bygninger i orientalsk stil; der var lys og fest i hans barndomshjem, hvis gæster var lige så kosmopolitiske som hans egen afstamning.

Der er næppe tvivl om, at det er afspejlingen af denne fantasirige hjernes barndomsindtryk, som gav det etablissement, han 30 år senere skabte under Nordens kølige himmel, sit ejendommelige præg, der straks på åbningsaftenen, tirsdag den 15. august 1843, forbavsede og henrykkede københavnernes, og som meget hurtigt vandt international berømmelse.

Georg Carstensen skal ifølge traditionen have opnået sit 5-årige privilegium til at anlægge et Tivoli ved under en audiens hos enevoldskongen Christian VIII at anføre: „når folk morer sig, så politiserer de ikke.“ Men derefter fulgte over et års brydsomme forhandlinger, inden han ved kgl. resolution af 29. maj 1843 fik overladt ca. 11 tdr. land af Glacis'et uden for Vesterport for en årlig leje af 472 rigsdaler og 3 mark, altså 945 kr. Kapital havde Carstensen ikke, og kun med stort besvær fik han stabet en aktiekapital af 25.000 rigsdaler på benene. Så tog han fat med utrolig energi og viste sin alsidighed ved selv at ridse bygninger og anlæg op i store træk.

På to måneder var Tivoli klar til åbning. Den første aften gik 3.615 mennesker i Tivoli, og allerede søndagen derefter omtrent 10.000. Året efter kunne stiftelsesdagen fejres med et besøg af ca. 16.000 mennesker, til trods for at København dengang kun havde 120.000 indbyggere. Det var altså en afgjort succes, og Carstensen blev københavnernes yndling, derimod ikke bestyrelsens og aktionæernes. Den mindste modgang gjorde dem nervøse, og medgang gjorde dem glubske i deres krav om udbytte.

I året 1844 gøs de af skræk for den nye Roskildejernbane, som sagdes at skulle gå midt igennem Tivoli, og kort tid efter blev de grebet af panik i anledning af Klampenborg Vandkuranstalts oprettelse. Ved bestyrelsesmøderne rettedes der ofte smålig kritik mod Georg Carstensen, som på sin side næppe viste tilstrækkelig forståelse for de mere jordbundne økonomiske og administrative problemer, som meldte sig, da Tivoli gled fra forberedelsernes og åbningshektiske timer ind i hverdagen.

I året 1848 var forholdet mellem Carstensen og Tivolis bestyrelse så slet som vel muligt, og Carstensen drog som frivillig i krigen med den besked til aktieselskabet, at dersom krigsbegivenhederne gav anledning til glædesfester, kunne man blot sende bud efter ham, så skulle han arrangere dem. Bestyrelsens svar var at nægte at betale ham gage, og dermed var bruddet sket.

Led og ked af det hele, pint af økonomiske vanskeligheder, rejste Carstensen til Vestindien, blev adjutant hos guvernøren, tog et par år efter sin afsked fra hæren og rejste til Nordamerika, deltog i konkurrencen om tegningen til Industriudstillingsbygningen i New York, vandt

Tivoli.

Stabliſſementet aabnes ieftermiddag Kl. 7 med en Salut af 27 Kanonſkud.
Med hoiſte Bedkommendes Tiladelſe vil idag blive afholdt et

Carneval

med

ſtort Banquhall,

ved hvilken Feilighed der vil blive

Dands i Concertſalen

fra Kl. 9—2 med fuldtændigt Orcheſter under Anforiel af Hr. Muſikdirecteur Lumbye.

Dands i Reſtaurationslocalet

i Bagaren fra Kl. 9—2.

Dands i Circus

fra Kl. 9—2.

Dands paa en aaben Eſtrade

ved Dyngen Nr. 1 fra Kl. 9—2.

Concertſalen vil kun være tilgængelig for dem, der ere iførte
Charakterdragt, Domino eller bære Maſke.
Saavel Maſkerede ſom Umaskerede kunne deeltage i Dandsen i Reſtaura-
tionslocalet, i Circus og paa den aabne Eſtrade.

Concert

fra Kl. 7—2, afværende udført af **Hornmuſik** og et **Sanger-Chor**
i et med Siatuer, Blomſter-Feſtons, orientalske Lamper, Gæblus og Gaſſjerner ſmykket aabent

Muſik-Telt.

I Lobet af Aftenen

ville følgende Optog paſſere Pladsen:

Kl. 9½. **Maſſaniello,**

omgivet af neapolitanske Fiſkere.

Kl. 11½. **Et Carnevals-Optog**

af Maſkecomediens Figurer, **Harlequin, Columbine, Caſſander, Polichinel, Pierrot**
med **Kone** og flere ſmaa **Pierroter**, m. fl.
Endvidere flere ſomſte Maſker, deriblandt

et vandrende Bord, hvorpaa en Stræder.

Paa Theatret,

under Direction af Hr. d'Abis:

Kl. 7¼ og 7¾ **acrobatiſke Foreſtillinger** af d'Hr. Barnes, Francois og Footitt.

Kl. 8½. **La Rose**, mimist Pas de trois, dandses af Søſtrene Morgan og Hr. Balletmeſter Millano.

Pas de Sonnette (Zigunerbands), dandses af Søſtrene Healey.

Kl. 10½. **Harlequin Koſt**, ſomſt Pantomime i 1 Act.

Kl. 12: **Brillant Fyrværkeri**

af Hr. Overrigscommiſſair Hoegh-Guldberg.

også prisen, men berøvedes ved en finanskatastrofe udbyttet deraf.

I 1855 vendte Carstensen tilbage til København for, efter en mislykket kamp med Tivolis direktion om sine formentlige rettigheder, at forberede et dræbende slag mod sit eget værk ved at købe den Gersonske ejendom i Frederiksberg Allé og dér grundlægge forlystelsesetablissermentet Alhambra.

Midt under forberedelserne hertil ramte døden ham den 4. januar 1857 i en alder af kun 44 år, og han oplevede således ikke at se Alhambra fuldført, endsige dets kortvarige og afmægtige konkurrence med Tivoli.

Efter de første stormfulde år kom Tivoli ind i en rolig udviklingsperiode, præget af konsolidering og jævnt stigende besøg. Noget egentlig nyt blev ikke føjet til Tivolis udformning. Carstensen havde så at sige fået det hele med fra starten: træer og blomster, musik og teater, særpræget arkitektur og broget illumination, restauranter og boder, forlystelser og fyrværkeri samt fra 1844 et lille vagtkorps, hvorefter Tivoli-Garden udviklede sig. Men på alle områder fulgte Tivoli med tiden.

Bygningerne, som fra starten efter myndighedernes krav kun bestod af træ og sækkelærred, blev gradvis udvidede og gjort mere permanente. De oprindelige, ofte ret naive forlystelser blev afløst af mere raffinerede anlæg, som prægedes af tidens rivende tekniske udvikling. Gasillumination indførtes i 1858 omtrent samtidig med gasbelysningen i Københavns gader, og i 1888 imponerede Tivoli københavnernes med strålende elektrisk belysning fra store buelamper.

På langt sigt var dog det, der skete uden om Tivoli, af meget større betydning. København sprængte i 60'erne og 70'erne sine rammer og påbegyndte en voldsom udvidelse, de gamle volde sløjfedes, omfattende nye gadeanlæg blev gennemført, og store forstadsbebyggelser skød

op på Vesterbro og Nørrebro. Under alle disse omvæltninger blev Tivolis område snart øget, snart beskåret, men er nu med sine 80.000 m² en del større end i Carstensen's dage. Det for Tivoli mest betydningsfulde resultat af udviklingen var imidlertid, at det efterhånden så sig placeret i byens centrum som et åndehul og fristed for en moderne storstads befolkning.

En foreløbig kulmination på udviklingen var den store Nordiske Udstilling i 1888, som for datidens københavnere føltes som indledningen til en ny tidsalder.

Siden da har verdenskrige raset og omfattende kriser rystet den vestlige civilisation. Også Tivoli har mærket følgerne af disse begivenheder, men intet tåler sammenligning med den katastrofe, som natten mellem den 24. og 25. juni 1944 ramte Tivoli, da schalburgtagen lagde over halvdelen af Tivolis bygninger i ruiner og blandt andet totalt ødelagde Koncertsalen, Glassalen, Arena og hele Det muntre Hjørne. De vigtigste bygninger er genopført, men endnu dækker den farvestrålende maling mange steder over brandhærgede konstruktioner.

Tivoli blev Georg Carstensen's store værk, men lykken bragte det ham ikke, og erkendelsen af den indsats, han havde gjort, vågnede først efter hans død. Da Tivoli i 1868 fejrede sit 25-års jubilæum, stod haven i Carstensen's tegn, svundne års stridigheder var glemt, og en buste af Carstensen blev afsløret under megen festivitas. I 1903 blev der endvidere opstillet en statue af Carstensen, udført af billedhuggeren Anders Bundgaard, og denne statue står nu ved højen lige inden for hovedindgangen.

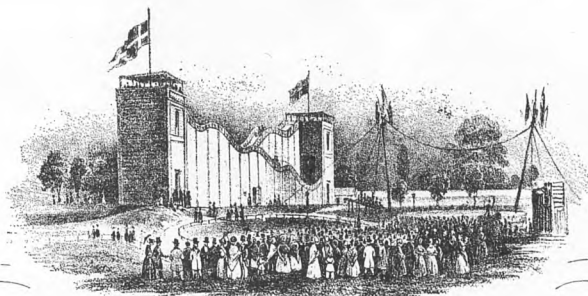
Sin største og mest officielle anerkendelse opnåede Georg Carstensen dog, da det danske postvæsen i anledning af hans 150-års fødselsdag den 31. august 1962 udsendte et særligt Tivoli-frimærke, som bringer Carstensen's og Tivolis navn ud over hele jordkloden.

Musikken i Tivoli

Blandt Tivolis forlystelser indtog i 1843, ligesom den dag i dag, musikken en dominerende plads. Carstensens glimrende evne til at finde de rette mænd til at bære Tivoli frem gav sig ingensinde bedre udslag end i valget af H. C. Lumbye til med sit koncertorkester at spille i Tivolis „Koncertsalon“. Denne var en ret primitiv firkantet pavillon med glasvægge, og den blev i 1863 afløst af en ottekantet koncertsal, som gennem en række ombygninger blev til Glassalen. Den 7. maj 1902 indviedes på den nuværende koncertsals plads en stor koncertsal, opført i maurisk stil af arkitekterne Rich. Bergmann og K. Arne-

TIVOLIS

RUTSCHIBANE GALOP

af

H. C. LUMBYE

Musikdirektør ved Tivoli.

Pris 32 Ø.

København

hos C. C. Lose & Olsen

*erholdes tillige i Tivoli Bazar N° 48.
og paa Gadeværelset ved Gammelstrand N° 10.*

Petersen. I over 40 år var denne bygning midtpunktet i Københavns musikliv om sommeren, men ved schalburg-tagen i 1944 blev den totalt ødelagt og i slutningen af 1944 og i sæson 1945 måtte koncerterne henlægges til et midlertidigt lokale i Wivex, som var under genopbygning efter en brand i 1943. I mellemtiden blev Glassalen genopført, og fra 1946 havde koncertsalsorkestret sit hjemsted

her, indtil i 1956 den nuværende koncertsal, som er projekteret af arkitekterne Frits Schlegel og Hans Hansen, blev indviet.

H. C. Lumbye spillede under publikums jubel først og fremmest sine egne kompositioner, men også Wienerdanskekomponisternes værker var en fast bestanddel af programmerne. Et særlig yndet nummer, som publikum aldrig syntes at kunne høre for ofte, var Johann Strauss' (senior) „Annen Polka“, populært kaldet „Nr. 3“, fordi den ved førsteopførelsen var nr. 3 på aftenens program og gjorde så stor lykke, at publikum til slut råbte „nr. 3 igen“.

Kuriøst nok har man allerede i Tivolis første sæsoner disputeret bravt pro et contra den alvorlige musik i koncertsalen. I Carstensens eget officielle talerør „Tivoli-Avisen“ betonedes det, at „al musik af mere alvorlig karakter ville endogså være af ren parodisk virkning på et sted, hvor den ikke har mere hjemme end danse- og operamusik i en kirke“.

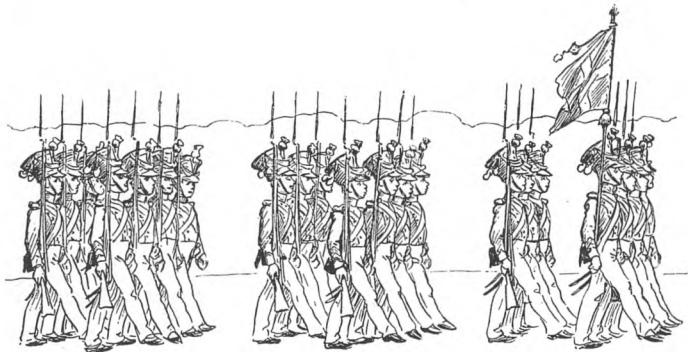
Ikke desto mindre prøvede Lumbye sig forsigtigt frem med en ouverture i hver afdeling, og den 4. august 1846 opførtes den første symfoni. Et par år senere indgik symfonikoncerterne som et fast led i Tivolis program.

Årene gik, og H. C. Lumbye blev „Gamle Lumbye“, hans helbred, navnlig hørelsen svækkedes, og sæsonen 1872 blev den sidste, i hvilken han dirigerede. Han døde 1874, og samme år rejstes hans buste foran Glassalen, medens Rathsacks store Lumbye-monument, som står midt for Hovedindgangens illuminationsallé, stammer fra 1930.

Siden H. C. Lumbyes dage har orkestret været ledet af en række kapelmestre, som hver har haft sit særpræg og påvirket orkestret i sin ånd, men den linie, H. C. Lumbye efterhånden havde lagt for koncertsalens arbejde, var så rigtig, at den stort set følges den dag i dag. Den i ordets bedste forstand populære musik danner grundlaget for programlægningen, men derudover har den mere seriøse

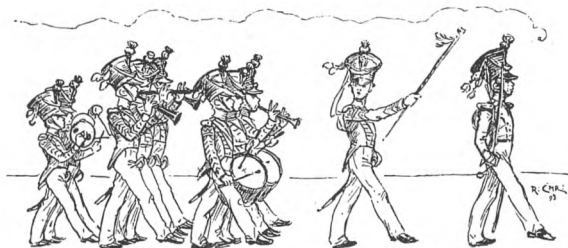
musik sin rigelige plads på programmerne selv på almindelige hverdage. Det er ikke alene de klassiske og romantiske standardværker, som på denne måde indgår i den daglige musik, også værker af samtidens førende komponister bliver bragt til opførelse og præsenteres for det lydhøre publikum, som måske ikke altid med det samme forstår de nye toner, men dog med interesse stifter bekendtskab med dem. Det er karakteristisk for de daglige programmer, at orkestrets egne musikere ofte optræder som solister, og disse uprætentjose fremførelser af yndede værker nyder stor popularitet. De egentlige højdepunkter er dog de ugentlige solist- og symfonikonserter, hvor generation efter generation af verdens mest kendte sangere og instrumentalister har optrådt, og hvor verdensberømte dirigenter har ledet orkestret.

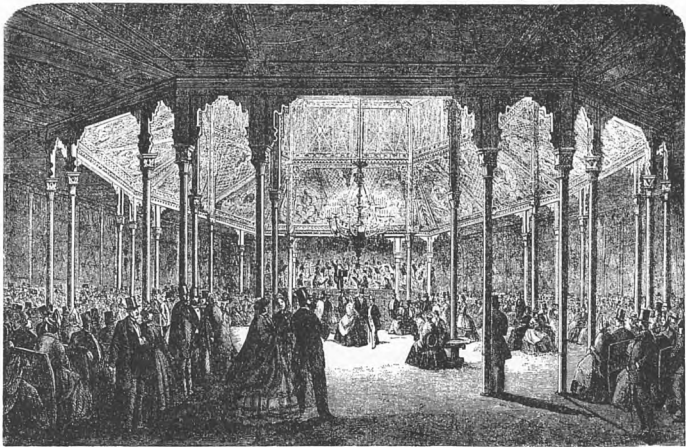

Et særligt kapitel i koncertlivets historie var tiden, der fulgte efter schalburgtagen i 1944. Tivoli lod sig ikke slå ud, men genåbnede kort tid efter katastrofen, og da efter kun tre ugers forløb koncertsalsorkestret spillede op i den lille midlertidige sal i Wivex, samlede det aften efter aften et begejstret publikum, der benyttede enhver lejlighed til at give deres bifald til kende, når man anslog de nationale strenge.

Harmoniorkestret fremtræder første gang i Tivolis programmer sæson 1875, og omkring dets pavillon samles et stort og trofast publikum, der glæder sig over orkestrets populære repertoire. Under de almindelige koncerter er orkestret sammensat som et rent blæseorkester, men når det udfører ledsagemusikken til Plæneforestillingerne, griber musikerne lejlighedsvis violinen.

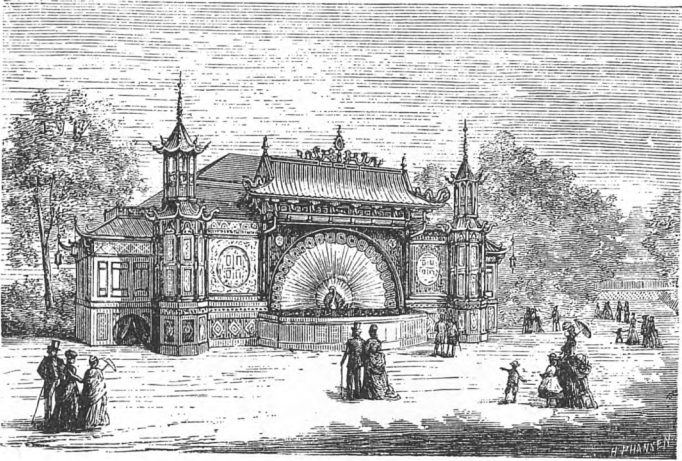

Det såkaldte Promenadeorkester er af langt yngre dato, idet det først oprettedes i 1906. Dette orkester spiller først og fremmest lettere underholdningsmusik blandet med døgnets melodier. I mange år har orkesteret haft sin placering lige inden for hovedindgangen, således at dets muntre toner hilser nyankomne gæster og samtidig synger farvel til folk, der forlader haven. Det er dette orkester, der spiller til Pantomimeteatrets forestillinger.

H. C. Lumbye

Pantomimeteatret

Tivolis pantomimer repræsenterer en særpræget teaterform, som kan føres direkte tilbage til den italienske *Commedia dell'arte*, som for 400 år siden blomstrede i de norditalienske stæder. I denne gamle folkelige komedie optrådte faste figurer, som var karakteriseret ved groteske masker, og skuespillerne improviserede deres replikker på basis af en i store træk foreskrevet scenegang.

Omstrefjende gølertrupper bragte disse maskekomedier til Frankrig, hvor de i næsten 200 år var et populært indslag på de parisiske markeders fjællebodsscener; men figurerne mistede mælet i de nye omgivelser, og endnu i dag diskuterer teaterhistorikerne, om dette skete frivilligt på grund af sprogvanskeligheder eller nødtvungent efter magtbud fra Solkongen. Omkring 1720 skabte engelske skuespillere på basis af de parisiske stumspil en selvstændig pantomimeform af mere romantisk karakter og krydret med barokke tryllerier, og samtidig blev de plumpe og grove hovedfigurer forfinet og fik omtrent den udform-

ning, hvori de i dag er bevaret i Tivoli. Omplantningen til Danmark kom dog ikke direkte fra England; omkring 1740 skete der det ejendommelige, at den engelske pantomimeform fuldstændig erobrede de parisiske markedsscener, og det var derfra de pantomimetrupper kom, som i de følgende år berejste Tyskland og Skandinavien. Virkelig fodfæste i Danmark fik pantomimerne dog først, efter at italieneren Pasquale Casorti i sommeren 1800 slog sig ned på Dyrehavsbakken med sin trup. Han forlod atter Danmark i 1802, men hans søn Giuseppe Casorti bosatte sig i København og videreførte traditionerne i nært sam-

arbejde med englænderen James Price. Hermed var baggrunden skabt for, at pantomimerne fandt en naturlig plads blandt Tivolis forlystelser, men mere bemærkelsesværdigt er det, at denne traditionsrige kunstart endnu trives i bedste velgående i Tivoli selv længe efter, at den er gået af mode andetsteds.

Dette skyldes i første række den mand, Georg Carstensen med et lykkeligt greb knyttede til sig, og som i 50 år var teatrets bærende kraft, barneverdenens tiljublede yndling, N. H. Volkersen, hvis Pjerrot-fremstilling bar genialitetens præg.

„Artist Volkersen“, som han til sin død kaldte sig, var akrobat ved Gauthiers beriderselskab, som optrådte på Petolettis Vesterbros Teater. Her spillede han sin første Pjerrot i Casortis pantomime „Den bedragne Skrædder“, instrueret af Petoletti, som var Casortis svigersøn.

Året før Tivoli åbnede, engageredes han til brødrene Prices berømte Morskabsteater sammen med Hesse, der indtil sin høje alderdom med usvækket vivacitet gjorde sine „pas“ på Tivolis Pantomimeteater i Harlekins gnistrende skikkelse.

Ved Carstensens benefice i 1843 optrådte Volkersen første gang på Tivolis „åbne“ teater i „Harlekin mekanisk Statue“, og blev fra næste sæson sammen med Hesse og Busholm engageret til denne scene.

Men allerede det følgende år blev der kamp. Brødrene Price nedlagde i henhold til deres teaterprivilegium forbud mod sceniske forestillinger i Tivoli, og Det kgl. danske Cancelli gav dem medhold. Tivoli arrangerede da i stedet for pantomimer en række Tableaux vivants; det første fremstillede „Pjerrot på Dødslejet“, en lystig spot i smag med „Den danske Comoedies Ligbegængelse“.

I sæsonen 1845 blev der etableret en art fællesdrift mellem Tivoli og Vesterbros Teater, og Volkersen, Hesse og Busholm optrådte i deres pantomimeroller på dette

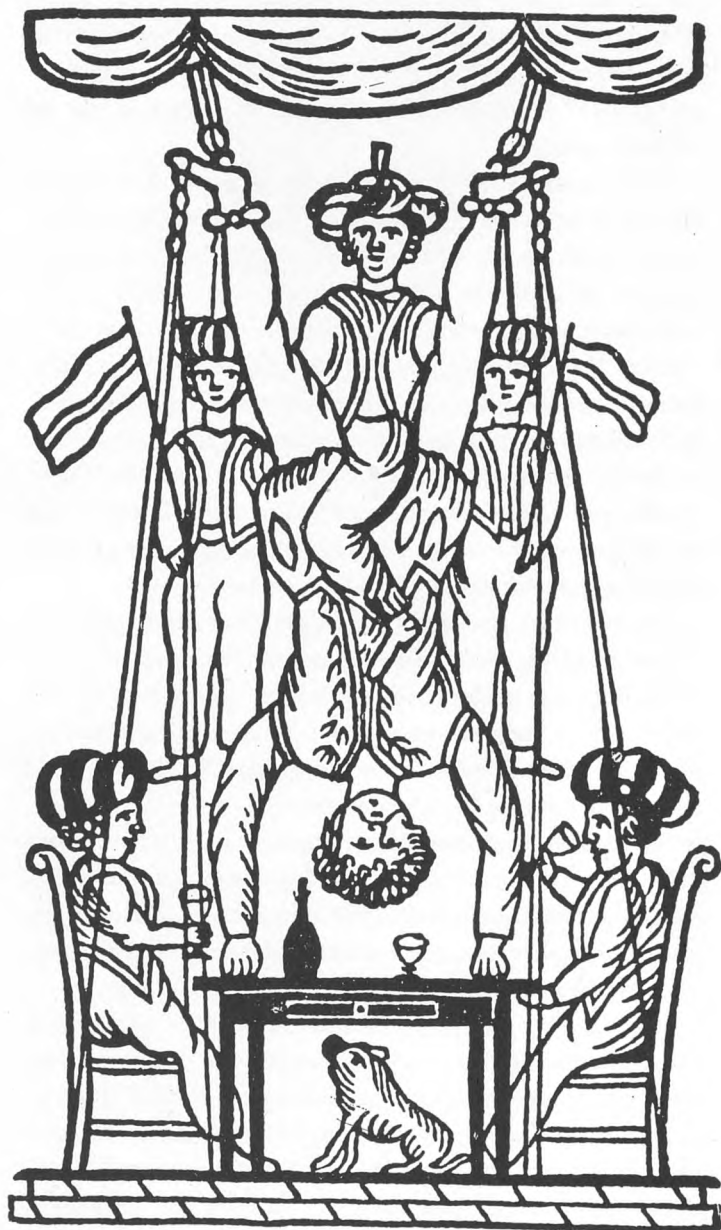
teater, der havde fået direkte indgang fra Tivoli. To år efter gav Christian VIII dog Volkelsen bevilling til i residensstaden at give „mimiske og atletiske forestillinger“, og fra 1847 indtil nu har pantomimerne været et fast led i Tivolis program.

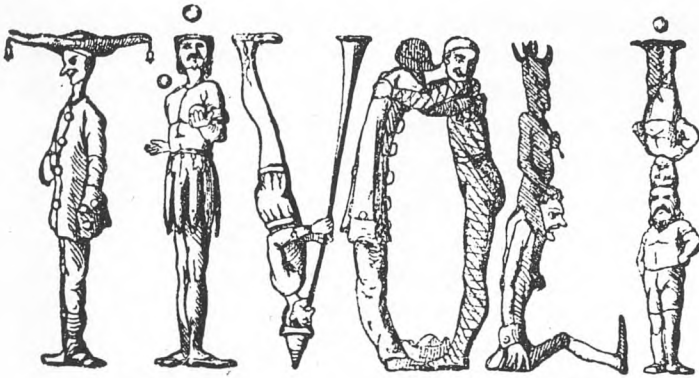
Sideløbende med pantomimerne opførtes til stadighed en række revyer, operetter, tableauer og balletdivertissementer m.m., men en ny æra i den gamle påfuglescenes historie oprandt, da kgl. balletdanser Paul Huld i 1911 som instruktør og fra 1916 som leder blev knyttet til teatret. Han satte sig det mål at skabe en folkelig dansk ballet i Tivoli, og for det flinke balletkorps og de udmærkede solister, han fik knyttet til teatret, skabte han en lang og festlig række forestillinger, blandt hvilke den største succes var „Offenbach for Olympens Domstol“, som havde premiere i 1938, men har været genoptaget flere gange og ialt har opnået 270 fremførelser.

Det er nu en fast tradition, at der hver aften spilles en af de klassiske, „casortiske“ pantomimer og i den sene forestilling en moderne udstyrsballet, og man kan med rette sige, at næppe noget sted i Tivoli rækker fortid og nutid hinanden hånden mere fornøjeligt og hjerteligt end her ved det gamle Pantomimeteater.

Slægt efter slægt har stået foran det åbne teater, som i 1874 af arkitekten, professor V. Dahlerup opførtes i dets nuværende, karakteristiske, kinesiske stil med påfuglehale-tæppet, og unge og gamle i forening har glædet sig over de klassiske pantomimer og de moderne balletter.

„Pjerrot, sig noget“, råber børnene hver aften efter Pantomimeforestillingen, og stor er glæden, når han kommer frem foran tæppet og får børnene til at råbe „Hurra“ – højere og højere. Hvor mange af de voksne tilskuere mindes da ikke, hvordan de selv som børn har stået på denne plet med deres forældre, som igen har fortalt om deres oplevelser på dette sted, da de var børn.

Det brogede Tivoli

I Tivolis ældste tid optrådte gymnaster og stærke mænd på det lille åbne teater, men snart fandt artisterne deres faste tilholdssted på Kunstnerplænen midt i haven.

Her har i årenes løb optrådt en broget hærskare af akrobater og jonglører, linedansere og kunstcyklister etc. fra alle klodens nationer. Smagen har vekslet, og nye ideer har i kortere eller længere perioder præget programmerne. En overgang var kanonkonger, tårnudspringere og andre nervepirrende numre det store trækplaster, nu derimod undgår man bevidst de livsfarlige sensationer og lægger mere vægt på det humoristiske islæt. Men til enhver tid har Plænen med sine vekslende programmer sammen med Koncertsalen og Pantomimeteatret udgjort grundstammen i Tivolis daglige underholdning.

Ved siden heraf har de mest forskelligartede former for lettere underholdning kæmpet om publikums gunst med større eller mindre succes.

Allerede i 1844 udvidede Tivoli sit lejemål til at omfatte „Øen“ i stadsgraven, oprindeligt kaldet Holcks Ravelin, og her lå i mange år en populær sangerindepavillon. I 1890 opførtes en stor teaterbygning, som i den følgende

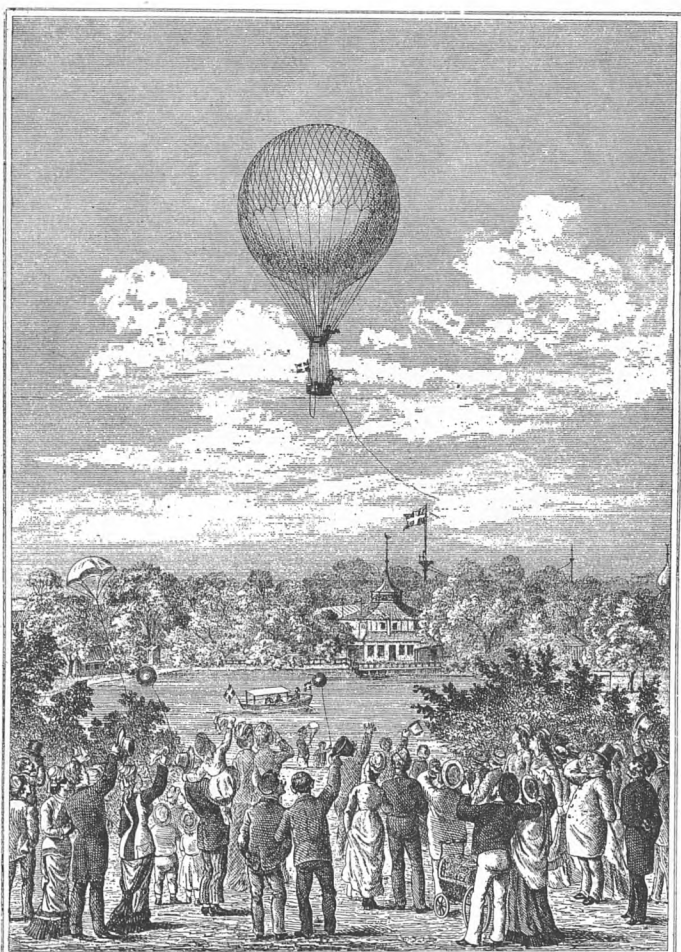
menneskealder gang på gang blev ombygget og på tur anvendt til varieté, cirkus, dans, udstilling, biograf m. m., men egentlig først opnåede virkelig succes efter i 1925 at være blevet omdannet til det internationalt prægede „Arena-Dans“, hvor bl. a. Erik Tuxens berømte orkester i en årrække spillede op til dansen. I 1944 blev bygningen schalburgteret og nedbrændte totalt.

På lignende måde har Glassalen i tidens løb været anvendt både som koncertsal og danserestaurant og til revyer, operetter, vaudeviller m. m., men har nu siden 1959 huset Tivoli-Varietéen, som drives af Tivoli selv.

Lidt uden for Tivolis normale rammer faldt sangerindepavillonen „Kisten“, hvor visedigteren W. Rantzaу i en årrække residerede. Den lå til venstre for hovedindgangen med direkte adgang fra Vesterbrogade, og den blev senere udbygget til Apolloteatret, som nedbrændte i januar 1945 efter et bombeattentat.

En mængde ballonopstigninger har fundet sted fra Tivoli. Den første foretoges i august 1851 af italieneren Joseph Tardini, som omkom i Kalveboderne nogle uger senere, da han var steget op fra Christiansborgs ridebane. Efter en snes års pause optoges ballonfarterne igen, og endnu i dag lever mindet om den danske luftskipper Lauritz Johansen, som foretog over hundrede luftfarter, inden han ved et pudsigt spil af skæbnen havnede i Grøften som en af Tivolis mest populære restauratører.

I mere end en menneskealder prægedes Tivoli af teatermaler Carl Lunds og senere teatermaler Carlo Jacobsens farverige festarrangementer, som snart søgte sine motiver fra Venedig, Japan, Nordpolen etc., snart fremtryllede danske idyller med navne som „Rosen blusser“, „I Borgegård“ og „Den gamle Købstad“. Den populære restaurant Færgeskroen var oprindeligt et led i et sådant arrangement, „Dansk Fiskerleje“, fra 1934, men opnåede så stor succes, at den blev skånet for nedrivning.

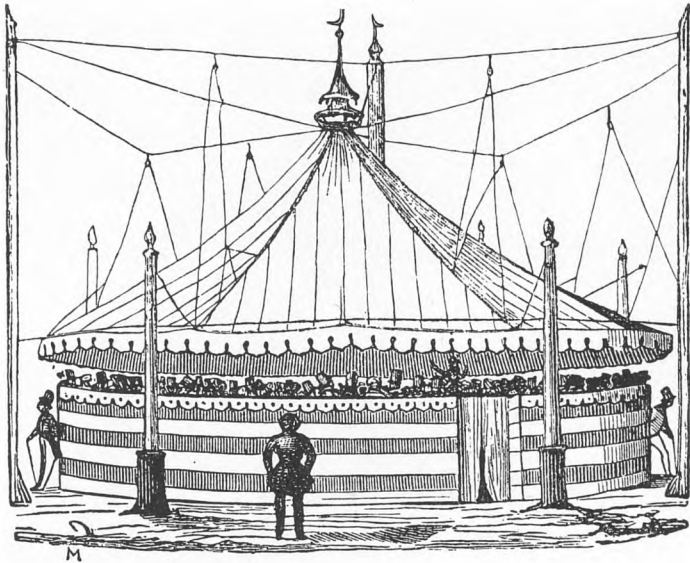

V. Seberg's Stenræk.

Udforet af V. Bigard.

Mademoiselle Godards Luftseilads fra Tivoli i Kjøbenhavn.

De fleste af havens 23 restauranter er imidlertid langt ældre og har udviklet sig i takt med det stigende besøg og publikums voksende købekraft. Den eneste rigtige restaurant anno 1843 var indrettet i Carstensen's bazarbygning og var altså en forgænger for Nimb. De øvrige serveringssteder i det oprindelige Tivoli var nærmest en slags be-

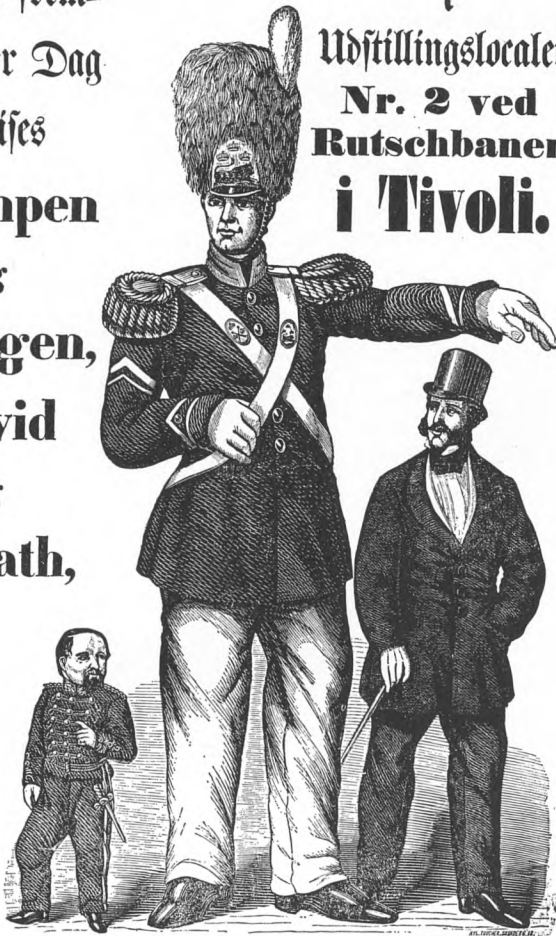

værtningstelte, hvor gæster med egne madkurve kunne købe øl, snaps og „vand på maskine“, og først langt ind i dette århundrede har de udviklet sig til virkelige restauranter, af hvilke flere i dag regnes blandt de bedste i København. Som et kuriosum kan nævnes, at der i Divan 1 og 2 endnu findes rester af de oprindelige lette ydervægge med bemalet lærredsbeklædning, men disse historiske minder skal søges midt inde i de nuværende bygninger, hvor de vidner om, hvor voldsomt forretningerne i tidens løb har udviklet sig ved stadige tilbygninger.

Tivoli-Garden har som så meget andet været underkastet udviklingens lov, og der gik mange år, inden Carstensens lille vagtkorps fra 1844 udviklede sig til den nu så populære garde. I sin nuværende skikkelse, uniformeret som garderkorps med rigtige bjørneskindshuer, fremtrådte Tivoli-Garden første gang i 1868, men orkestret, som nu i den almindelige bevidsthed står som korpsets vigtigste gruppe, blev ikke grundlagt før i 1909. Der lægges fra

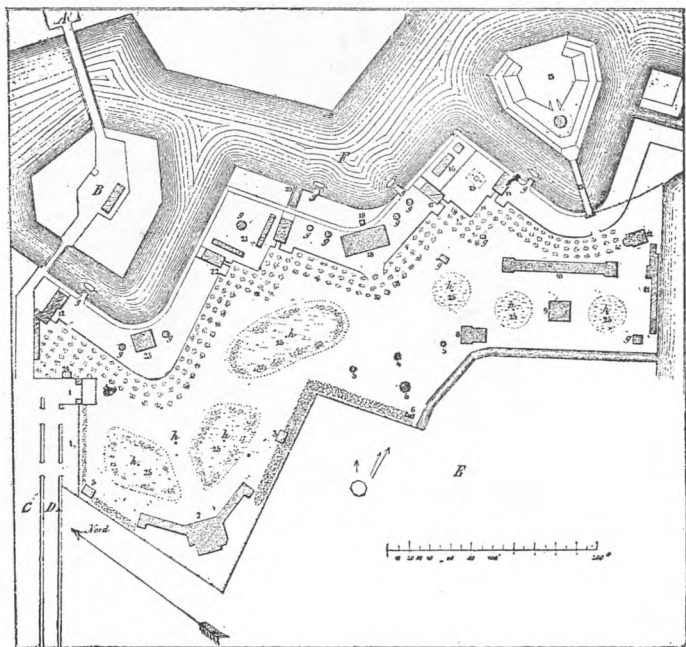
Idag og frem=
deles hver Dag
forevises
Kjæmpen
og
Dvergen,
David
og
Goliath,

i
Udstillingslocalet
Nr. 2 ved
Rutschbanen
i **Tivoli.**

Tivolis side vægt på at skaffe drengene den bedst mulige undervisning, og denne musikalske skoling bliver i mange tilfælde afgørende for drengenes valg af livsstilling, idet de senere fortsætter uddannelsen på musikkonservatoriet. En meget stor del af de dygtige musikere, der i dag sidder i de store orkestre, har fået deres grundlæggende oplæring i Tivoli.

Fyrværkeriet har altid været det strålende punktum på en Tivoli-festaften, og for også på dette punkt at kunne give sit publikum det ypperste, hentede Georg Carstensen i 1844 den italienske kunsthåndværker Gaëtano Amici til København. Amici indrettede sit værksted på Frederiksberg, hvor en villavej er opkaldt efter ham, og han fik stor indflydelse på fyrværkerikunstens udvikling her i landet. En af hans efterfølgere skabte de for Tivoli specielle søfyrværkerier, som i særlig grad lægger an på lyseffekter fra ildfontæner, som roterer på vandet, og fra parterrefyrværkerier, som spejler sig i søen.

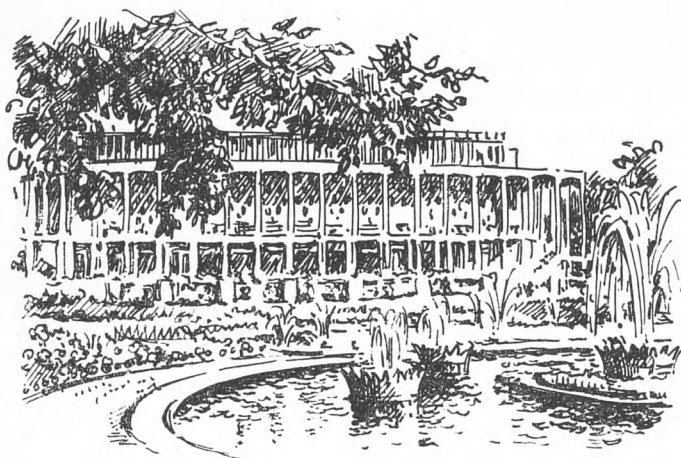

1. Indgangen og Vognpladsen.
2. Bazaren og Restaurationen.
3. The-Pavillons.
4. Colonnen.
5. Vollererne.
6. Kilden.
7. Fyrværkeri-Fortet.
8. Billardet.
9. Jernbanen.
10. Rutschbanen.

Oprindelig Grundplan.

11. Keglebanen.
12. Ishuset.
13. Øen og Broen.
14. Panorama.
15. Gyngen.
16. Laboratorium.
17. Divaner.
18. Koncertsalen.
19. Observatorium.
20. Gondol-Havnen.
21. Belvedere.
22. Caffé'er.
23. Theatret.
24. Kontoret.
25. Haveanlæg.

- A. Vesterport.
- B. Acciseboden og Bommen.
- C. Vesterbro.
- D. Alleen.
- E. Dronningens Enghave.
- F. Fæstningsgraven.
- G. Templer, kinesiske Paraplyer, Kraftprøver etc.
- H. Flag- og Illuminations-Stænger.

Tivoli af i dag

Ville Georg Carstensen kunne kende Tivoli, hvis han i dag atter besøgte sin gamle have? Næppe. Ganske vist er terrænets hovedformer de samme som dengang, og rygraden i Tivoli udgøres stadig af den gamle promenade, der følger Glacis'ets zigzag og markeres af ærværdige hundredårige allétræer, medens Tivolisøen ligger som et minde om den idylliske stadsgrav. Men den gradvise, år for år næsten umærkelige udvikling har alligevel præget Tivoli så afgørende, at selv den mest sprælske hjerne ikke for 100 år siden kunne forestille sig resultatet.

Denne stadige proces rummer Tivolis hovedproblem, som til alle tider har været at finde den rette balance mellem gammelt og nyt. Det kan vist ikke udtrykkes bedre, end det allerede i 1918 skete i Tivolis 75-års jubilæumsbog, der indledes således:

„Alt skal være som det gamle, ellers kan vi ikke forstå det; men alt skal tillige være nyt, ellers keder det os.

I de ord har en mand, der var klog på menneskene og livet, formuleret det store publikums evige fordring.

Kravet er vanskeligt, – urimeligt, om man vil. Men er det ikke netop Tivolis lykkeskæbne, at hver eneste slægt fandt det gammelkendt og nyt? Tivoli groede ud af voldenes København. Det bar altid minder derfra. Det fornyedes gennem tidernes skiften. Men endnu fornemmer vi, på Tivolis grund, noget fjernt, der kalder på os, en dæmpet klang af gamle toner, selv om det er vor egen tids melodier, som spilles for fuldt orkester.“

I de senere år har det været af stor betydning for Tivolis dispositioner, at man nu med et besøg på mellem 4 og 5 millioner pr. sæson er ved at nå grænsen for Tivolis kapacitet. Dette har bevirket, at man for nogle år siden gik over til at have fuld illumination også på alle hverdage, hvorved man tilstræbte at lette besøgstykket i week-enden. En række andre dispositioner har tildels lignende sigte, bl. a. den reducerede formiddagsentré, den forhøjede entré i week-end'en, omlægningen af symfonikoncerter fra lørdag til torsdag, indførelsen af onsdagsfyrværkeri m. m.

Samtidig har man fremmet en mere intensiv udnyttelse af områder, som man hidtil har kunnet tillade sig at lade ligge ret ubenyttet hen, og herved har man opnået en bedre spredning af publikum, som nu i stort tal søger til Smøgen bag rutschbanen, pergola-anlæggene langs Tietgensgade og de hængende haver langs H. C. Andersens Boulevard. Også en omfattende udgravning af kældre under havens bygninger har medvirket til at øge det effektive publikumsareal og forhøje havens kapacitet.

Et nært samarbejde med nogle af Danmarks bedste havearkitekter blev indledet til Tivolis 100-års jubilæum i 1943 ved anlæg af Parterrehaven ved søens nordlige bred med de særprægede springvandskummer og smukke blom-

sterbede. Senere er en række andre områder blevet omlagt til farverige og eksotiske haveanlæg, hvor publikum kan søge fred og idyl midt i den travle storby.

Efterkrigstidens forøgede velstand og voksende turisme har medført stadig stigende besøg og omsætning i haven, og dette har nødvendiggjort investering af millionbeløb til modernisering og udvidelse af de mange forskelligartede forretninger.

Alt i alt kan det siges, at tiden efter den sidste verdenskrig har været den travleste bygge- og anlægsperiode i Tivolis lange tilværelse, og det kan derfor ikke undre, at der ofte gives udtryk for, at nu må Tivoli da snart være fuldt udbygget, så man fremover kan indskrænke sig til vedligeholdelses- og mindre ombygningsarbejder.

Georg Carstensen mødte en tilsvarende opfattelse allerede i 1844, men med sikkert blik for Tivolis forpligtelse til altid at følge med tiden svarede han i et brev: „Tivoli bliver så at sige aldrig færdig“.

Disse ord har nu, hvor Tivoli er langt over 100 år gammel, stadig samme gyldighed som i 1844, og man må håbe, at det vedbliver at være tilfældet, så sandt som Tivoli altid skal være en levende institution, selv om den har sine traditioner dybt forankret helt tilbage i enevældens dage.

Billedfortegnelse

- Omslaget* Litografi fra gammelt souvenirhæfte.
Side 3 Illustration fra biografi 1872.
„ 4 Tivolis ældste indgang.
„ 5 Tivolis første koncertsal.
„ 6 Annonce i Flyveposten 13/8 1858.
„ 9 Samtidigt portræt af H. C. Lumbye.
„ 10 Litograferet nodeforside. Galoppen opført første gang på Tivolis åbningsaften.
„ 12 Illustration fra Tivolis Festalbum 1893.
„ 13 Illustration fra Tivolis Festalbum 1893.
„ 14 Interiør fra Tivolis anden koncertsal.
„ 15 Dahlerups Pantomimeteater.
„ 16 Fransk Harlekinfigur fra 17. århundrede.
„ 17 Pantomimeteatrets Pjerrot, 1876.
„ 18 Portræt af N. H. Volkersen.
„ 20 Rappo som Herkules.
Artistoptræden på det gamle Pantomimeteater
„ 21 Fragment af Tivoliavisens hoved.
„ 23 Ballonopstigning fra Tivoli i 1878.
„ 24 Tivolis første cirkus 1845.
„ 25 Plakat fra 1868.
„ 26 Plan over det oprindelige Tivoli.
„ 27 Tivolis nye koncertsal.
„ 29 „Kong Georg Carstensen den Første“, karikaturtegning.

Denne bog er i anledning af 150-års dagen for Georg Carstensens fødsel udsendt af Tivoli i 7000 eksemplarer, hvoraf 4000 på dansk og 3000 på engelsk. Den i 1926 udsendte bog af Tivolis hovedbogholder G. K. Harvild: „Tivoli i Fortid og Nutid“, har for visse afsnits vedkommende dannet grundlag for nærværende publikation.

„Tivoli og Georg Carstensen“ er tilrettelagt af Spjæt Christensen og er trykt hos A/S L. Ihrichs Bogtrykkeri. Klicheerne er fremstillet af Bernh. Middelboes Reproduktions-Anstalt.

